

Henryk Cioch

Organizacje pożytku publicznego i wolontariat – nowe regulacje prawne

I. Wprowadzenie

1. W dniu 26.03.2003 r. Sejm RP uchwalił ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustawę – Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Za ich przyjęciem głosowało aż 377 posłów, co oznacza, że poparły je prawie wszystkie kluby sejmowe. Ustawy te zaaprobował Senat RP i nie zawetował ich Prezydent RP.

2. Obie te ustawy są niezmiernie ważne dla sektora organizacji pozarządowych, jak również dla sektora publicznego reprezentowanego przez państwo oraz jednostki samorządu publicznego. Były one od lat oczekiwane. Należy mieć nadzieję, że spowodują, iż relacje pomiędzy państwem, jednostkami samorządu terytorialnego a organizacjami pozarządowymi w sferze prawnej i finansowej staną się bardziej czytelne. Istotą organizacji pozarządowych jest bowiem odciążenie, a nawet w dłuższej perspektywie czasowej zastępowanie sektora publicznego w realizacji jego rozlicznych zadań, tak jak ma to miejsce w społecznościach o ukształtowanej tradycji państwa demokratycznego. Zostało udowodnione, że grosz publiczny wydawany na cele użyteczne publicznie jest efektywniej wykorzystywany, jeżeli gospodarują nim tego typu jednostki, aniżeli gdy wydawany jest i gospodarowany bezpośrednio przez jednostki sektora publicznego oraz ich agendy.

Od zasady tej, niestety, zdarzają się odstępstwa, które nie mogą jednak rzutować na ocenę sektora organizacji pozarządowych. Bardzo często pewne nieprawidłowości są przez media celowo wyolbrzymiane, aby ten sektor zdyskredytować. Ostatnio miała miejsce chociażby nagonka na stowarzyszenia na rzecz poszkodowanych w wypadkach drogowych czy też Fundację Polsko-Niemiecką „Pojednanie”. Nawet gdy zarzuty są w pełni zasadne i potwierdzone, to świadczy to jedynie o tym, że nadzór państwa nad działalnością tego typu organizacji jest po prostu niewłaściwie uregulowany i źle funkcjonuje. Bulwersuje opinię społeczną sytuacja, gdy grosz publiczny nie jest przeznaczany na realizację celów właściwych dla fundacji bądź stowarzyszenia, a konsumowany przez zarządców. Wielokrotnie podnosiłem, że stowarzyszenie bądź fundacja, która nie realizuje przypisanych jej celów, powinna zostać niezwłocznie zlikwidowana, a nieefektywny nadzór państwowo-sądowy zastąpiony pełnym nadzorem administracyjnym, z uwzględnieniem w szczególności gospodarowania środkami finansowymi, tak jak ma to miejsce między innymi w Niemczech, Francji, Austrii. Należy się zastanowić, dlaczego fundacje i stowarzyszenia, które dysponują własnością publiczną, nie mają być objęte coroczną lustracją, tak jak ma to miejsce w odniesieniu do spółdzielni, które dysponują własnością prywatną.

3. Ustawy te są ważne, ponieważ wprowadzają do naszej świadomości prawnej nowe (kategorie) pojęcia, takie jak działalność pożytku publicznego, organizacje pozarządowe, organizacje pożytku publicznego, wolontariat. Pojęcia te wymagają wyjaśnień, gdyż bez tego *ratio legis* tych obu ustaw będzie niezrozumiałe.

II. Działalność pożytku publicznego

1. Działalność pożytku publicznego jest działalnością społecznie użyteczną, prowadzoną przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych (art. 3 ust. 1). Zadania te na zasadzie zamkniętej listy wymienia w 21 punktach przepis art. 4 ust. 1 ustawy. Lista zadań publicznych może zostać rozszerzona, ale tylko w drodze rozporządzenia wydanego przez Radę Ministrów i na zasadach określonych w art. 4 ust. 2 ustawy. Wykładnia gramatyczna art. 3 ust. 1 ustawy przemawiałaby za przyjęciem stanowiska, że działalność pożytku publicznego może być prowadzona wy-

łącznie przez organizacje pozarządowe, czyli zgodnie z art. 3 ust. 2 ustawy „nie będące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, i nie działające w celu osiągnięcia zysku osoby prawne lub jednostki nie posiadające osobowości prawnej na podstawie przepisów ustawy, w tym fundacje i stowarzyszenia z zastrzeżeniem ust. 4”.

Oznacza to, że z kręgu organizacji pozarządowych wyłączone zostały:

- 1) partie polityczne,
- 2) związki zawodowe i organizacje pracodawców,
- 3) samorządy zawodowe,
- 4) fundacje utworzone przez partie polityczne,
- 5) spółki działające na podstawie przepisów ustawy o kulturze fizycznej oraz
- 6) fundacje, których jedynym fundatorem jest Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego, chyba, że:
 - a) przepisy odrębne stanowią inaczej,
 - b) majątek tej fundacji nie jest w całości mieniem państwowym lub mieniem nie pochodzącym z finansowania środkami publicznymi w rozumieniu ustawy o finansach publicznych lub
 - c) fundacja prowadzi działalność statutową w zakresie nauki, w szczególności na rzecz nauki.

2. Wydaje się, że określenie zakresu podmiotowego organizacji, które mogą być uznane za organizacje pozarządowe jest mało precyzyjne. Niewątpliwie do tego kręgu należy zaliczyć wszystkie stowarzyszenia i stowarzyszenia zwykłe, wszystkie fundacje prawa prywatnego zarówno samodzielne, jak i niesamodzielne, niektóre fundacje prawa publicznego utworzone przez Skarb Państwa oraz jednostki samorządu terytorialnego (fundacje komunalne). Wyłączone są natomiast jednoznacznie fundacje utworzone przez partie polityczne, niezależnie od tego, czy są fundacjami prawa prywatnego, czy też prawa publicznego.

Gdy chodzi o fundacje i stowarzyszenia kościelne bądź wyznaniowe, to zgodnie z art. 3 ust. 3 ustawy nie są one zaliczane do organizacji pozarządowych, ale mogą prowadzić działalność pożytku publicznego, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie takiej działalności oraz działają na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Kato-

lickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych Kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności i sumienia.

Ponadto, pomimo że stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego nie są organizacjami pozarządowymi, mogą również prowadzić działalność pożytku publicznego. Stanowi o tym *expressis verbis* art. 3 ust. 3 pkt 2 ustawy.

Moim zdaniem, do organizacji pozarządowych, które mogą prowadzić działalność pożytku publicznego, należy zaliczyć także niektóre typy spółdzielni (spółdzielnie inwalidów), instytucje zbiorów publicznych, funduszy składkowych i niektóre fundusze (Fundusz Ochrony Środowiska, Ochrony Zdrowia, Alimentacyjny).

Organy administracji publicznej zostały zobligowane do współpracy z organizacjami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na zasadach określonych w art. 5 ustawy. W szczególności są zobowiązane zlecać im realizację zadań publicznych oraz udzielać dotacji na ich finansowanie.

3. Działalność pożytku publicznego w głównej mierze prowadzona będzie przez organizacje pozarządowe:

- a) w ramach ich statutowych zadań (art. 6-10) bądź
- b) na podstawie zlecenia realizacji zadań publicznych (art. 11-19).

Ad a) Działalność pożytku publicznego w rozważanej sytuacji może wypełniać całość lub tylko część zadań statutowych. Może być prowadzona odpłatnie lub nieodpłatnie. Nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów prawa działalności gospodarczej, chyba że odpowiada wymogom art. 9 ust. 1 ustawy. W przypadku odpłatnej działalności pożytku publicznego stanowi ona działalność gospodarczą, jeżeli wynagrodzenie, o którym mowa w art. 8 ust. 1, jest w odniesieniu do działalności danego rodzaju wyższe od tego, jakie wynika z kalkulacji bezpośrednich kosztów tej działalności lub wynagrodzenia osób fizycznych z tytułu zatrudnienia przy wykonywaniu statutowej działalności nieodpłatnej oraz działalności odpłatnej i przekracza 1,5-krotność przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w sektorze przedsiębiorstw, ogłoszanego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni. Bardzo istotne znaczenie ma przepis art. 9 ust. 3, zakazujący prowadzenia odpłatnej działalności gospodarczej w odniesieniu do tego samego przed-

miotu działalności, jak również przepis art. 10 ustawy, nakazujący rachunkowe oraz w miarę możliwości także organizacyjne wyodrębnienie takiej działalności.

Ad b) Działalność pożytku publicznego na podstawie zlecenia realizacji zadań publicznych może odbywać się po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert. Jest to zasada, od której odstępstwa mogą wynikać z przepisów odrębnych. Procedura przeprowadzania otwartego konkursu ofert jest szczegółowo uregulowana w przepisach art. 11-19 ustawy. Umowa o powierzeniu zadania publicznego lub o wsparciu realizacji zadania publicznego wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności. Jej wykonanie jest nadzorowane przez organ administracji publicznej, zlecający realizację zadania. Ramowy wzór oferty, umowy i sprawozdania zostanie określony przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w drodze rozporządzenia.

III. Wolontariat

1. Zupełnie nową instytucją prawną jest instytucja wolontariatu. Uregulowana ona jest w dziale III ustawy (art. 42-52). Definicja wolontariusza zawarta jest w art. 2 pkt 3. Pod pojęciem wolontariusza należy rozumieć osobę, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie. Świadczenia te odpowiadają świadczeniom pracy, lecz podlegają ograniczeniom wynikającym z tej ustawy. Mogą być one:

1) wykonywane tylko i wyłącznie na zasadach określonych w przepisach art. 42-52 tej ustawy oraz

2) wyłącznie na rzecz korzystających, którymi mogą być:

a) organizacje pozarządowe oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 w zakresie ich działalności statutowej, w szczególności w zakresie działalności pożytku publicznego,

b) organy administracji publicznej z wyłączeniem prowadzonej przez nie działalności gospodarczej,

c) jednostki organizacyjne podległe organom administracji publicznej lub jednostki organizacyjne nadzorowane przez te jednostki działalności gospodarczej,

d) organizacje międzynarodowe, jeżeli postanowienia umów międzynarodowych nie stanowią inaczej, a świadczenia na rzecz takich orga-

nizacji przez wolontariuszy wykonywane są na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Wolontariusz nie jest pracownikiem w rozumieniu kodeksu pracy, a korzystający nie jest pracodawcą. Nie oznacza to jednak, że nie ma pewnych analogii w zakresie praw i obowiązków nawiązujących do stosunku zatrudnienia. Mianowicie, wolontariusz, tak jak pracownik powinien posiadać kwalifikacje i spełniać wymagania odpowiednie do rodzaju i zakresu wykonywanych świadczeń, jeżeli obowiązek posiadania takich kwalifikacji i spełniania stosownych wymagań wynika z odrębnych przepisów.

3. Świadczenia wolontariuszy na rzecz korzystających nie mają charakteru jednorazowego, lecz cechuje je ciągłość właściwa stosunkowi zatrudnienia. Jak wynika to *expressis verbis* z art. 44 ustawy, świadczenia wolontariuszy są wykonywane w zakresie, w sposób i w czasie określonym w porozumieniu z korzystającym. Porozumienie powinno zawierać postanowienie o możliwości jego rozwiązania. Jeżeli świadczenie wolontariusza wykonywane jest przez okres dłuższy niż 30 dni, porozumienie powinno być sporządzone na piśmie. Jeżeli porozumienie nie zostało zawarte na piśmie, to na żądanie wolontariusza korzystający jest obowiązany potwierdzić na piśmie treść porozumienia, a także wydać pisemne zaświadczenie o wykonywaniu świadczeń przez wolontariusza, w tym o ich zakresie. A zatem omawiane porozumienie posiada wiele cech wspólnych z umową o pracę, a zaświadczenie o wykonywaniu świadczeń przez wolontariusza jest odpowiednikiem świadectwa pracy.

4. Zakres praw i obowiązków stron umowy o wykonywaniu świadczeń przez wolontariusza określony jest w art. 45-48 ustawy. W myśl art. 45 ustawy korzystający ma obowiązek:

a) informować wolontariusza o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa, związanym z wykonywanymi świadczeniami oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami,

b) zapewnić wolontariuszowi, na dotyczących pracowników zasadach, określonych w odrębnych przepisach, bezpieczne i higieniczne warunki wykonywania przez niego świadczeń, w tym – w zależności od

rodzaju świadczeń i zagrożeń związanych z ich wykonywaniem – odpowiednie środki ochrony indywidualnej,

c) pokrywać, na zasadach dotyczących pracowników, określonych w odrębnych przepisach, koszty podróży służbowych i diet.

Obowiązki te mają charakter obligatoryjny. Jednakże wolontariusz może w formie pisemnej pod rygorem nieważności zwolnić korzystającego w całości lub części jedynie z obowiązku pokrywania kosztów podróży służbowych i diet.

Korzystający nie ma obowiązku, lecz może pokrywać, na zasadach dotyczących pracowników, określonych w odrębnych przepisach, także inne niezbędne koszty ponoszone przez wolontariusza, związane z wykonywaniem świadczeń na rzecz korzystającego.

Z kolei wolontariuszowi przysługuje:

a) zaopatrzenie z tytułu wypadku przy wykonywaniu świadczeń, o których mowa w art. 42, na podstawie odrębnych przepisów, chyba że wykonuje świadczenia przez okres nie dłuższy niż 30 dni. Wówczas korzystający ma obowiązek zapewnić mu tylko ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków i

b) ale już tylko na zasadzie fakultatywności świadczenia zdrowotne przewidziane w przepisach ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym.

Nieco odmiennie może kształtować się zakres praw i obowiązków stron, w sytuacji gdy porozumienie dotyczy wydelegowania wolontariusza w celu wykonywania przez niego świadczeń na terytorium innego państwa, na podstawie umowy międzynarodowej wiążącej Rzeczpospolitą Polską. Wówczas, zgodnie z art. 48 ustawy, wolontariuszowi przysługuje prawo do świadczeń i pokrycia kosztów ogólnie przyjętych w stosunkach danego rodzaju, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej. A zatem pierwszeństwo ma regulacja zawarta w umowie międzynarodowej, która *in casu* korzystniej bądź mniej korzystnie od regulacji ustawowej określać może status prawny wolontariusza w zakresie przysługujących mu praw i obowiązków.

Wolontariusz w przeciwieństwie od pracownika nie ma prawa do wynagrodzenia. Z drugiej jednak strony, wartość świadczenia wolontariusza nie stanowi także darowizny na rzecz korzystającego w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego oraz przepisów podatkowych, natomiast

wydatki na cele, o których mowa w art. 45 ust. 1 oraz art. 46 ust. 3 ustawy, stanowią koszty prowadzenia działalności statutowej organizacji pozarządowych oraz organizacji wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy bądź koszty korzystających, o których mowa w art. 42 ust. 1 pkt 2 i 3 (chodzi o organy administracji publicznej oraz jednostki im podległe).

O prawach i obowiązkach wolontariusz powinien zostać poinformowany przez korzystającego, a korzystający ma obowiązek zapewnić mu dostępność tych informacji.

5. Przepisy ustawy w zakresie wolontariatu nie precyzują, czy wolontariuszem może być wyłącznie osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych, czy także mająca ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Mam wątpliwości co do zasadności funkcjonowania tej instytucji poza sektorem organizacji pozarządowych. Poza tym nie w każdej organizacji pozarządowej możliwe jest funkcjonowanie wolontariatu. Instytucja ta nie powinna być nadużywana i nie powinna służyć zaciemnianiu obrazu bezrobocia, gdyż nie jest powołana w celu przeciwdziałaniu bezrobociu.

IV. Organizacje pożytku publicznego

1. Kluczowe znaczenie w świetle założeń ustawy posiada uzyskanie przez organizację pozarządową oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy statusu prawnego organizacji pożytku publicznego. Uzyskanie takiego statusu powoduje nabycie szeregu przywilejów i ulg podatkowych, a z drugiej strony objęcie ich szczególnym nadzorem i kontrolą, co wydaje się być w pełni uzasadnione. W celu koordynacji działalności tych organizacji ustawa przewiduje powołanie przy ministrze do spraw zabezpieczenia społecznego jako właściwym organie kontrolno-nadzorczym Rady Działalności Pożytku Publicznego jako organu opiniodawczo-pomocniczego i pomocniczego tego ministra.

2. Aby uzyskać status organizacji pożytku publicznego, organizacja pozarządowa oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy winny kumulatywnie spełnić wymogi określone w art. 20 pkt 1-8 ustawy. Są one następujące:

a) należy prowadzić działalność statutową na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów, pod warunkiem, że grupa ta jest wy-

odrębiona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa;

b) działalność określona w pkt 1 z zastrzeżeniem pkt 3 jest wyłączną statutową działalnością organizacji pozarządowej i dotyczy realizacji zadań publicznych na rzecz ogółu społeczności lub grupy podmiotów, o której mowa w pkt 1, w sferze określonej w art. 4;

c) w odniesieniu do stowarzyszeń i stowarzyszeń kultury fizycznej za spełnienie wymagania, o którym mowa w pkt 2, można uważać prowadzenie działalności, o której mowa w pkt 1 i 2, również na rzecz członków stowarzyszenia albo stowarzyszenia kultury fizycznej;

d) nie prowadzą działalności gospodarczej albo prowadzą działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji celów statutowych;

e) cały dochód przeznaczają na działalność, o której mowa w pkt 1 i 2;

f) organizacja ma statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru, przy czym członkowie organu kontroli i nadzoru:

- nie mogą być członkami organu zarządzającego ani pozostawać z nimi w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości z tytułu zatrudnienia,

- nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo z winy umyślnej,

- mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji w takim organie zwrot uzasadnionych kosztów lub wynagrodzenie w wysokości nie wyższej niż określone w art. 8 pkt 8 ustawy z dnia 3 marca 2000 r. o wynagrodzeniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi,

g) statut lub inne akty wewnętrzne organizacji pozarządowych oraz podmiotów, o których mowa w art. 3 ust. 3, zabraniają:

- udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, członków organów lub pracowników oraz osobom, z którymi pracownicy pozostają w związku małżeńskim albo w stosunku pokrewieństwa, lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa, lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia, albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki bądź kurateli, zwane dalej „osobami bliskimi”;

- przekazywania ich majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności, jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach,

- wykorzystywania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika ze statutowego celu organizacji albo podmiotu, o którym mowa w art. 3 ust. 3,

- zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich bliskie osoby,

h) statut lub inne akty wewnętrzne organizacji pozarządowych oraz podmiotów, o których mowa w art. 3 ust. 3, zawierają postanowienia przeciwdziałające powstawaniu także innych niż wymienione w pkt 6 lit. a i pkt 7 konfliktów interesów.

3. W przypadku podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 pkt 1 (organizacji kościelnych i wyznaniowych) dodatkowe wymogi niezbędne dla uzyskania tego statusu są określone w art. 21 ustawy w pkt 1-4. A mianowicie:

a) działalność pożytku publicznego określona w art. 20 pkt 1 podlega wyodrębnieniu w sposób zapewniający należyłą identyfikację pod względem organizacyjnym i rachunkowym;

b) wymogu wyłączności, o którym mowa w art. 20 pkt 2, nie stosuje się;

c) przepis art. 20 pkt 5 stosuje się do dochodu uzyskiwanego w wyniku prowadzenia działalności pożytku publicznego;

d) przepis art. 20 pkt 6 stosuje się odpowiednio, z uwzględnieniem szczególnych zasad organizacji i działania tych jednostek, uregulowanych w przepisach dla nich właściwych, w tym w statutach lub innych aktach wewnętrznych.

Należy krytycznie ocenić wymóg określony w art. 20 pkt 6 ustawy, ponieważ fundacje z istoty swej nie posiadają organów kontrolno-nadzorczych, a zatem nie mogą spełnić tego wymogu, co powoduje, że chyba wbrew woli ustawodawcy nie mogłyby one uzyskać statusu organizacji

pożytku publicznego. Wymóg ten w odniesieniu do fundacji, jako sprzeczny z ustawą o fundacjach, winien zostać niezwłocznie usunięty.

4. Status organizacji pożytku publicznego organizacja pozarządowa bądź jedna z organizacji wymienionych w art. 3 ust. 3 pkt 2 ustawy uzyskuje z chwilą wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Wpis dokonywany jest na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym. Wpis ma charakter konstytutywny. Wpisywana jest do tego rejestru informacja o spełnieniu wymagań, o których mowa w art. 20 ustawy, po przeprowadzeniu postępowania rejestrowego. Obowiązuje w tym zakresie ten sam tryb postępowania i zasady postępowania jak przy rejestracji fundacji i stowarzyszenia. Status organizacji pożytku publicznego organizacje te tracą z chwilą wykreślenia z urzędu lub na wniosek z Krajowego Rejestru Sądowego informacji o spełnieniu wymogów określonych w art. 20 ustawy. A zatem wpis ten ma również konstytutywny. Nie powoduje on jednak utraty osobowości prawnej, tak jak wpis o wykreśleniu fundacji. Wpis ten, aczkolwiek ma charakter konstytutywny, ogranicza się wyłącznie do uzyskania bądź utraty statusu organizacji pożytku publicznego. Nie wpływa na uzyskanie przymiotu osobowości prawnej. Zdarzać się będą wypadki, że fundacja niesamodzielna bądź stowarzyszenie zwykle uzyska status organizacji pożytku publicznego, nie mając przymiotu osobowości prawnej (jedyny konstytutywny wpis). Z kolei będą fundacje bądź stowarzyszenia mające osobowość prawną, które nie uzyskają statusu organizacji pożytku publicznego (jedyny konstytutywny wpis istotny z punktu widzenia nabycia osobowości prawnej), jak również fundacje i stowarzyszenia mające osobowość prawną o statusie organizacji pożytku publicznego (dwa niezależne od siebie wpisy konstytutywne w tym samym rejestrze, które mogą być nabyte bądź utracone niezależnie od siebie w różnych okresach czasu).

4. Organizacje, które uzyskają status organizacji pożytku publicznego, korzystać będą na zasadach określonych w odrębnych przepisach z szeregu ulg i przywilejów zarówno podatkowych, jak i prawnych.

Zgodnie z art. 24 ust. 1 ustawy, organizacji pożytku publicznego przysługuje zwolnienie od:

- a) podatku dochodowego od osób prawnych,

- b) podatku od nieruchomości,
- c) podatku od czynności cywilnoprawnych,
- d) opłaty skarbowej,
- e) opłat sądowych, ale tylko i wyłącznie w zakresie prowadzonej przez nią działalności pożytku publicznego.

Zgodnie z art. 24 ust. 2 ustawy, organizacja pożytku publicznego może na zasadach określonych w odrębnych przepisach nabywać na szczególnych warunkach prawo użytkowania nieruchomości będących własnością Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego (bez przetargu, na preferencyjnych warunkach, wyjątkowo nieodpłatnie).

Utrata statusu organizacji pożytku publicznego powoduje automatycznie utratę powyższych ulg i przywilejów prawnych (art. 24 ust. 4) oraz wygaśnięcie *ex lege* nabytego nieodpłatnie użytkowania (art. 24 ust. 5).

Przepis art. 24 ustawy nie wymienia wszelkich ulg i przywilejów przysługujących organizacjom pożytku publicznego. O innych przywilejach jest mowa w art. 25-27 ustawy, a także w wielu przepisach wprowadzających ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Z przepisów powyższych wynika, że w organizacjach pożytku publicznego:

- mogą wykonywać pracę poborowi skierowani do odbycia służby zastępczej,
- podatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych mogą na zasadach i w trybie określonym w przepisach odrębnych przekazać 1% podatku obliczonego zgodnie z odrębnymi przepisami wyłącznie na rzecz wybranych przez siebie organizacji pożytku publicznego,
- tylko tego typu organizacjom jednostki publicznej radiofonii i telewizji mają obowiązek umożliwienia nieodpłatnego informowania o ich działalności na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

W tego typu organizacjach może być także realizowany, chociaż nie na zasadzie wyłączności, wolontariat. Również działalność tego typu organizacji, chociaż nie na zasadzie wyłączności, może być dotowana z budżetu państwa bądź budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

5. Z uwagi na szczególny status prawnopodatkowy organizacje pożytku publicznego są objęte, co jest zrozumiałe, szczególnym nadzorem. Jest on uregulowany szczegółowo w przepisach art. 28-41 ustawy. Realizowany jest w zasadzie przez ministra właściwego do spraw zabez-

pieczenia społecznego, przy pomocy nowego kolegialnego organu powołanego przez omawianą ustawę, jakim jest Rada Działalności Pożytku Publicznego, działająca przy tym ministrze. Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na bliższą analizę tych przepisów. Ocenę działalności tego organu poznamy po jego efektach. Pragnę tylko zauważyć, że istniejący nadzór nad działalnością fundacji i stowarzyszeń był oceniany raczej krytycznie. Wydaje się, że ten dodatkowy nadzór o charakterze *stricte* administracyjnym będzie bardziej efektywny i powinien w praktyce zdać egzamin.

V. Uwagi końcowe

1. Ramy niniejszego artykułu nie pozwalają na omówienie bardzo ważnych przepisów wprowadzających ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, która wprowadza istotne zmiany w przepisach szeregu ustaw, takich jak: a) ustawa z dnia 15.03.1933 r. o zbiorcach publicznych¹, b) z dnia 13.06.1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych², c) z dnia 21.11.1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej³, d) z dnia 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach⁴, e) z dnia 12.01.1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych⁵, f) z dnia 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁶, g) z dnia 25.10.1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁷, h) z dnia 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych⁸, i) z dnia 29.12.1992 r. o radiofonii i telewizji⁹, j) z dnia 8.01.1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym¹⁰, k) z dnia 20.12.1996 r. o gospodarce komunalnej¹¹, l) z dnia 20.08.1997 r. o Kra-

¹ Dz.U. Nr 22, poz. 162 z późn. zm.

² Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 88 z późn. zm.

³ Dz.U. z 2002 r. Nr 21, poz. 205 z późn. zm.

⁴ Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855.

⁵ Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 84 z późn. zm.

⁶ Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 z późn. zm.

⁷ Dz.U. z 2001 r. Nr 13, poz. 123 z późn. zm.

⁸ Dz.U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 z późn. zm.

⁹ Dz.U. z 2001 r. Nr 101, poz. 1114 z późn. zm.

¹⁰ Dz.U. Nr 11, poz. 50 z późn. zm.

¹¹ Dz.U. z 1997 r. Nr 9, poz. 43 z późn. zm.

jowym Rejestrze Sądowym¹², m) z dnia 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹³, n) z dnia 4.09.1997 r. o działach administracji rządowej¹⁴, o) z dnia 20.11.1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne¹⁵, p) z dnia 26.11.1998 r. o finansach publicznych¹⁶, r) z dnia 9.09.2000 r. o opłacie skarbowej¹⁷, s) z dnia 9.09.2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych¹⁸, t) z dnia 30.10.2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych¹⁹ oraz u) ustawa z dnia 23.01.2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia²⁰.

2. Ustawy te, które w całości zaczną obowiązywać od 1 stycznia 2004 r. czynią rewolucję w polskim prawodawstwie. Dla tzw. trzeciego sektora, obejmującego nie tylko sektor organizacji pozarządowych, a wśród nich organizacje pożytku publicznego, mają one takie same znaczenie jak dla przedsiębiorców ustawa – Prawo działalności gospodarczej czy Kodeks spółek handlowych.

Ustawy te mają bardzo ważne znaczenie jednak przede wszystkim dla fundacji, stowarzyszeń, organizacji kościelnych, gdyż w zasadzie tego typu organizacje z istoty swej predystynowane są do prowadzenia działalności pożytku publicznego oraz do ubiegania się o status organizacji pożytku publicznego. Ustawy te wreszcie wprowadzają nowe pojęcia, (kategorie prawne) takie jak działalność pożytku publicznego, organizacje pożytku publicznego, organizacje pozarządowe, wolontariat oraz określają ich istotę.

Pomimo wielu mankamentów posiadają jednak szereg zalet i są dowodem, że nasze ustawodawstwo podąża we właściwym kierunku, regulując kompleksowo i konsekwentnie sferę działalności tzw. trzeciego sektora, który odciąża i zastępuje państwo w realizacji jego publicznych

¹² Dz.U. z 2000 r. Nr 17, poz. 209 z późn. zm.

¹³ Dz.U. z 1999 r. Nr 46, poz. 543 z późn. zm.

¹⁴ Dz.U. z 1999 r. Nr 82, poz. 928 z późn. zm.

¹⁵ Dz.U. Nr 114, poz. 93 z późn. zm.

¹⁶ Dz.U. z 2003 r. Nr 15, poz. 148.

¹⁷ Dz.U. Nr 86, poz. 9 z późn. zm.

¹⁸ Dz.U. Nr 86, poz. 959 z późn. zm.

¹⁹ Dz.U. Nr 199, poz. 1674.

²⁰ Dz.U. Nr 45, poz. 391.

funkcji. Ponadto ustawy te umożliwiają dotowanie tego sektora przez państwo i jednostki samorządu terytorialnego oraz przez podatników podatku dochodowego od osób fizycznych, tak jak ma to miejsce w innych krajach, np. w USA.